

Доценко Максим

Здобувач третього рівня вищої освіти

кафедри політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

(керівник проф. Микола Польовий)

ORCID: 0009-0007-3914-0077

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ «ГУМАНІТАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ»

Гуманітарна діяльність виступає ключовим інструментом забезпечення життєдіяльності населення в умовах збройного конфлікту, впливаючи на широке коло соціальних і політичних процесів. Її значення виходить за межі виключно матеріальної підтримки, охоплюючи формування довіри до політичних інститутів (держави), зміцнення соціальної згуртованості та сприяння відновленню базових функцій держави. Водночас гуманітарна діяльність залишається вкрай вразливою до зовнішніх військово-політичних впливів, таких як обмеження доступу, маніпуляції з боку учасників збройного конфлікту чи політизація допомоги.

У сучасних умовах гуманітарна сфера характеризується складною структурою, що включає широкий спектр національних та міжнародних акторів, різноманітні категорії бенефіціарів, а також численні механізми взаємодії між ними. Її ефективність визначається не лише логістичними чи ресурсними чинниками, а й рівнем координації, дотриманням норм міжнародного гуманітарного права, динамікою міжнародних відносин та доступом до контрольованих або тимчасово окупованих територій. Таким чином, гуманітарна діяльність у контексті війни постає як багатовимірний процес, що потребує глибокого міждисциплінарного аналізу.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну створило безпрецедентні гуманітарні виклики, що постали внаслідок збройної агресії, зумовили активізацію масштабної та багатовекторної гуманітарної діяльності широкого кола акторів. Серед них особливе місце посідають компоненти Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, а також діяльність Національного товариства – Товариства Червоного Хреста України, яке відіграє провідну роль у реагуванні на гуманітарні потреби населення. Водночас, попри широке використання поняття «гуманітарна діяльність» у практиці й

теоретичних розвідках, його цілісне концептуальне осмислення як політологічного явища залишається недостатньо розробленим. У цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз концептуальних засад дослідження феномена гуманітарної діяльності в умовах міжнародного збройного конфлікту, що й стало предметом нашого дослідження.

Широке визначення гуманітарної діяльності під час збройного конфлікту охоплює всі форми активності, спрямовані на збереження життя, безпеки, гідності, а також психічного й фізичного благополуччя жертв конфлікту, або ж на відновлення цих аспектів життєдіяльності [1]. Попри те, що таке трактування адекватно окреслює змістовний вимір гуманітарної діяльності, воно залишається обмеженим у контексті аналізу її політичного виміру. Зокрема, поза фокусом залишаються важливі питання, пов'язані з впливом гуманітарної активності на соціально-політичні процеси, її інституційне закріплення, нормативно-правове врегулювання як на міжнародному, так і на національному рівнях. Такий підхід ускладнює формування комплексного уявлення про гуманітарну діяльність як складову сучасної політики реагування на збройні конфлікти.

Відтак, вважаємо доцільним розглядати та досліджувати концепт гуманітарної діяльності під час міжнародного збройного конфлікту саме в контексті політологічного аналізу, акцентуючи увагу на її впливі на соціально-політичні процеси як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Політологічне дослідження концепту гуманітарної діяльності під час міжнародного збройного конфлікту охоплює широку предметну сферу. Насамперед ідеться про аналіз гуманітарної дипломатії та міжнародних відносин крізь призму взаємодії між донорами і реципієнтами допомоги, а також функціонування міжнародної інституційної системи реалізації гуманітарної діяльності. Особливе значення в подальших дослідженнях матиме вивчення впливу гуманітарних практик на формування зовнішньої політики держав, особливо в умовах активних збройних конфліктів. У цьому контексті гуманітарна діяльність у майбутньому може стати інструментом «м'якої сили», здатним забезпечити соціально-політичний вплив на національному та міжнародному рівнях, сприяти легітимації уряду або держави, а також впливати на стабілізацію внутрішньої ситуації. Перспективним напрямом досліджень є також вивчення потенціалу гуманітарної діяльності у відновленні постконфліктних суспільств – зокрема через механізми перехідного правосуддя та побудову інклюзивного, сталого і демократичного повоєнного устрою.

Метою гуманітарної діяльності під час міжнародного збройного конфлікту є захист життя, здоров'я та гідності осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій. Такий підхід значно розширює межі гуманітарної діяльності, охоплюючи не лише надання матеріальної допомоги, а й заходи, спрямовані на захист прав і свобод цивільного населення. У процесі аналізу гуманітарної діяльності важливо враховувати загальні умови її здійснення. Ключовим принципом виступає її нейтральність, що виключає можливість будь-якої підтримки, яка б прямо чи опосередковано сприяла одній зі сторін конфлікту у військовому, оперативному, фінансовому чи політичному вимірах. Діяльність, яка прикривається гуманітарною риторикою, але фактично порушує зазначені принципи, не може вважатися гуманітарною і підлягає засудженню як така, що суперечить міжнародному гуманітарному праву та гуманітарним принципам.

Важливе значення для розумінні концепту гуманітарної діяльності під час міжнародного збройного конфлікту є принципи: гуманності, нейтральності, неупередженості, незалежності [2]. Саме вони опосередковують зміст гуманітарної діяльності, і одночасно виокремлюють її від інших видів діяльності, які не охоплюються концептом гуманітарної діяльності під час міжнародного збройного конфлікту. Також, відповідно до принципу неупередженості, гуманітарна діяльність здійснюється незалежно від минулої чи теперішньої належності осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, і ґрунтується виключно на оцінці їхніх гуманітарних потреб.

За своїм змістом гуманітарна діяльність під час міжнародного збройного конфлікту охоплює два взаємопов'язані напрями: надання гуманітарної допомоги та здійснення заходів із захисту [3]. Надання гуманітарної допомоги передбачає забезпечення базових засобів для виживання та підтримання гідного життя осіб, які не беруть або припинили брати участь у бойових діях. До цієї категорії належить забезпечення продуктами харчування, питною водою, медикаментами, засобами гігієни та тимчасовим житлом.

У свою чергу, діяльність із захисту передбачає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення дотримання сторонами конфлікту, державами, де-факто органами влади та іншими суб'єктами норм міжнародного гуманітарного права щодо прав цивільного населення та осіб, які більше не беруть участі в конфлікті. Ці заходи можуть включати адвокацію, моніторинг дотримання прав людини, взаємодію з державними або недержавними структурами, а також діяльність, спрямовану на поширення знань з міжнародного гуманітарного права.

Отже, гуманітарна діяльність у контексті міжнародного збройного

конфлікту виступає не лише інструментом надання допомоги постраждалому населенню, але й важливим елементом сучасної політичної практики. Вона впливає на формування міжнародного порядку, забезпечує політичну легітимність держав і міжнародних акторів, а також слугує засобом стабілізації суспільства. Її ефективність визначається не лише обсягом наданих ресурсів, а й дотриманням принципів гуманності, неупередженості, нейтральності та незалежності. Аналіз гуманітарної діяльності крізь призму політології дозволяє виявити її роль у формуванні нових моделей міждержавної взаємодії, ролі і впливу міжнародних організацій, компонентів Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, взаємодії інститутів громадянського суспільства. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку індикаторів політичної ефективності гуманітарної діяльності та вивчення її довгострокового впливу на політичні процеси в державах, що стали об'єктами збройної агресії.

Список використаних джерел

1. Huvé S., Brubaker R. UN Sanctions and Humanitarian Action Policy Memo 2/4. The Notion of "Humanitarian Activities". *United Nations University Centre for Policy Research*. 2022. URL: <https://collections.unu.edu/eserv/UNU:8747/UNSHA-PolicyMemo2.pdf> (дата звернення: 22.03.2025).
2. Mackintosh K. The Principles of Humanitarian Action in International Humanitarian Law : HPG Report 5. *Overseas Development Institute*. 2000. URL: <https://www.cmi.no/file/1865-The-Principles-of-Humanitarian-Action-in-International-Humanitarian-Law.pdf> (дата звернення: 21.03.2025).
3. Основні принципи гуманітарної допомоги та захисту. *FScluster*. 2024. URL: https://fscluster.org/sites/default/files/documents/24Dec2024_Protection%20Cluster%20presentation.pdf (дата звернення: 21.03.2025).